

فهرست مطالب

کتاب اول: کلیات بیمه	۱۹
فصل اول- قانون بیمه مصوب ۱۳۱۶/۰۲/۰۷	۲۰
فصل دوم- قانون تأسیس بیمه مرکزی ایران و بیمه‌گری مصوب ۱۳۵۰/۰۳/۳۰	۱۳۶
بخش اول- بیمه مرکزی ایران	۱۳۶
قسمت اول- تشکیل و موضوع	۱۳۶
قسمت دوم- وظایف و اختیارات	۱۳۸
قسمت سوم- ارکان بیمه مرکزی ایران	۱۴۰
قسمت چهارم- مقررات مختلف	۱۴۸
بخش دوم- بیمه‌گری	۱۵۱
قسمت اول- مؤسسات بیمه	۱۵۱
قسمت دوم- انحلال و ورشکستگی	۱۶۰
قسمت سوم- انتقال عملیات و ادغام	۱۶۱
قسمت چهارم- مقررات مختلف	۱۶۴

فصل سوم- لایحه قانونی ملی شدن مؤسسات بیمه و مؤسسات اعتباری
مصوب ۱۳۵۸/۰۸/۲۰ ..... ۱۸۴

فصل چهارم- قانون اداره امور شرکت‌های بیمه مصوب ۱۳۶۷/۰۹/۱۳
..... ۱۸۶

فصل پنجم- قانون تأسیس مؤسسات بیمه غیردولتی مصوب
۱۳۸۰/۰۶/۰۶ ..... ۱۹۰

کتاب دوم: بیمه اشخاص ۱۹۷

فصل اول- قانون بیمه همگانی خدمات درمانی کشور مصوب
۱۳۷۳/۰۸/۰۳ ..... ۱۹۸

فصل دوم- قانون الزام سازمان‌های بیمه‌گر درمانی به پرداخت
خسارتهای متفرقه مصوب ۱۳۸۵/۰۷/۱ ..... ۲۲۲

فصل سوم- قانون بیمه اجباری خسارت وارده به شخص ثالث در اثر
حوادث ناشی از وسایل نقلیه مصوب ۱۳۹۵/۰۲/۲۰ ..... ۲۲۳

بخش دوم- حقوق و تعهدات بیمه‌گر و بیمه‌گذار ۲۴۴

بخش سوم- حقوق و تعهدات صندوق ۲۷۲

بخش چهارم- پرداخت خسارت ۲۹۸

بخش پنجم- تکالیف سایر نهادها و دستگاه‌های مرتبط ۳۰۴

بخش ششم- مقررات کیفری ۳۳۰

بخش هفتم- مقررات نهایی ۳۳۲

کتاب سوم: بیمه اموال ۳۳۵

فصل اول- قانون بیمه کشاورزی مصوب ۱۳۶۲/۰۳/۰۱ ..... ۳۳۶

فصل دوم- قانون تأسیس صندوق بیمه همگانی حوادث طبیعی مصوب ۱۳۹۹/۰۸/۱۵	۳۴۱
کتاب چهارم: بیمه کار و مسؤولیت	۳۶۱
فصل اول- قانون بیمه کارگران دولتی و غیردولتی مصوب ۱۳۲۲/۰۸/۲۹	۳۶۲
فصل دوم- قانون بیمه اجباری کارگران ساختمانی مصوب ۱۳۵۲/۰۸/۲۱	۳۶۴
فصل سوم- قانون بیمه‌های اجتماعی کارگران ساختمانی مصوب ۱۳۸۶/۰۸/۰۹	۳۶۷
فصل چهارم- قانون معافیت از پرداخت سهم بیمه کارفرمایانی که حداکثر ۵ نفر کارگر دارند مصوب ۱۳۶۱/۱۲/۱۶	۳۷۸
فصل پنجم- قانون بیمه‌های روستائیان مصوب ۱۳۴۸/۰۲/۲۱	۳۸۵
فصل ششم- قانون نقل و انتقال حق بیمه یا بازنشستگی مصوب ۱۳۶۵/۰۴/۰۱	۳۹۸
فصل هفتم- قانون نحوه تأثیر سوابق منتقله بر سازمان تأمین اجتماعی برای استفاده از مزایای مقرر در قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۸۰/۰۲/۰۹	۴۱۱
فصل هشتم- قانون نحوه تأثیر سوابق خدمت غیردولتی در احتساب حقوق بازنشستگی و وظیفه و مستمری کارکنان دولت مصوب ۱۳۷۲/۰۲/۱۹	۴۱۳
فصل نهم- قانون انتقال حق بیمه آن دسته از کارگران مشمول قانون کار که تحت پوشش آیین‌نامه استخدامی شرکت ملی فولاد ایران قرار می‌گیرند و تبدیل وضع خدمتی می‌یابند مصوب ۱۳۶۲/۰۳/۲۴	۴۱۷

- فصل دهم- قانون انتقال حق بیمه سهم مستخدمین شاغل ارتش از سازمان تأمین اجتماعی به صندوق بازنشستگی ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۳/۰۷/۱۷ ..... ۴۱۹
- فصل یازدهم- قانون بیمه‌های اجتماعی قالیبافان، بافندگان فرش و شاغلان صنایع دستی شناسه‌دار (کددار) مصوب ۱۳۸۸/۰۵/۱۸ ..... ۴۲۰
- فصل دوازدهم- قانون بیمه بازنشستگی، فوت و ازکارافتادگی بافندگان قالی، قالیچه، گلیم و زیلو مصوب ۱۳۷۶/۰۹/۱۱ ..... ۴۲۴
- فصل سیزدهم- قانون تعیین تکلیف تأمین اجتماعی اشخاصی که ۱۰ سال و کمتر حق بیمه پرداخت کرده‌اند مصوب ۱۳۹۲/۰۷/۱۷ ..... ۴۲۷
- فصل چهاردهم- قانون بیمه اجتماعی رانندگان حمل‌ونقل بار و مسافر بین‌شهری مصوب ۱۳۷۹/۰۲/۱۸ ..... ۴۲۸
- فصل پانزدهم- قانون بیمه بیکاری مصوب ۱۳۶۹/۰۶/۲۶ ..... ۴۳۵
- فصل شانزدهم- قانون حمایت قضایی و بیمه‌ای از مأموران یگان حفاظت محیط زیست و جنگل‌بانی مصوب ۱۳۹۹/۰۲/۲۳ ..... ۴۶۹

کتاب اول:

کلیات بیمه

فصل اول: قانون بیمه

مصوب ۱۳۱۶/۰۲/۰۷

تعریف
قانونی عقد
بیمه

ماده ۱- «بیمه» عقدی است که به موجب آن یک طرف تعهد می کند در ازای پرداخت وجه یا وجوهی از طرف دیگر، در صورت وقوع یا بروز حادثه، خسارت وارده بر او را جبران نموده یا وجه معینی بپردازد. متعهد را «بیمه‌گر» طرف تعهد را «بیمه‌گذار»، وجهی را که بیمه‌گذار به بیمه‌گر می‌پردازد «حق بیمه» و آنچه را که بیمه می‌شود «موضوع بیمه» نامند.

۳- از نظر فنی، عبارت از عملی است که بر پایه آن، بیمه‌گر، اشخاصی را که در اثر خطرات و حوادث احتمالی، ممکن است زیان ببینند، در ازای دریافت حق بیمه، به منظور جبران خسارت، گردآوری می‌نماید و مجموعه خطرهایی را مطابق موازین آماری، به‌عهده می‌گیرد. این تعریف، هم مکانیسم فنی و هم ماهیت تعاونی بیمه را در بر می‌گیرد، و هم عناصر تشکیل‌دهنده بیمه‌گر را مشخص می‌کند. (محمدی، محمد مهدی، حقوق بیمه، ج ۱، صص ۶۲-۶۱ - محمود صالحی، جانعلی، حقوق زیان‌دیدگان و بیمه شخص ثالث، ص ۵۷، سال ۱۳۷۲، انتشارات دانشگاه تهران)

۲- برخی از ایرادات وارده حقوقدانان به این ماده:

۱- برخی از تعاریف ارائه شده از «بیمه»:

۱- عملی است که به موجب آن، یک طرف (بیمه‌گذار) متعهد پرداخت مبلغی به نام «حق بیمه» می‌شود و طرف دیگر (بیمه‌گر) با قبول مجموعه خطرهایی طبق موازین آماری، پرداخت خسارت را در صورت تحقق خطر به‌عهده می‌گیرد. (محمود صالحی، جان‌علی، فرهنگ بیمه و بازرگانی، چ ۴، ص ۷۹. امار، ژوزف، تئوری و پراتیک بیمه‌های زمینی، ۱۹۲۵)

۲- در اصطلاح حقوقی عبارت است از توزیع و تحمیل خسارت ناشی از حادثه معین یا غیرمعین، حتمی یا اتفاقی برای فرد یا افراد یا اموال یا اشیاء به‌عهده شخص یا اشخاص غیرمتضرر. (مدنی، سید جلال‌الدین، دوره حقوق مدنی، ج ۳، چ ۱، پاورقی ص ۳۸)

البته اگر در این ماده، «حادثه» را در مفهوم عام آن در نظر بگیریم، رسیدن شخص به سن معین هم «حادثه» محسوب می‌شود؛ زیرا که رسیدن به سن معین، خود، رویدادی است که قبلاً وجود نداشته است و بعداً حادث می‌شود. از طرف دیگر، پرداخت وجه معین هم ممکن است یکجا و به دفعات پرداخت شود؛ لذا پرداخت مستمری را هم در بر می‌گیرد. با این تعبیر، این ایراد برطرف می‌شود، ولی بهتر است که تعاریف قانونی، دقیق و جامع به کار روند. (نعیمی، عمران؛ صداقت، محمدمهدی؛ حقوق بیمه چ ۱، ص ۱)

■ ۳- «حقوق بیمه» شاخه‌ای وسیع و پیچیده است که به مطالعه عقد بیمه می‌پردازد. به موجب این عقد، بیمه‌گر (شرکت بیمه) تعهد می‌کند که در ازای دریافت حق بیمه، زیان ناشی از خطری محتمل‌الوقوع را جبران نماید. اگرچه تجار با عقد بیمه، هزینه‌های خود را افزایش می‌دهند، اما در عوض، امنیت و ثبات تجارت خود را ارتقا می‌بخشند. (کاوایانی، کورش، مقدمه حقوق تجارت (حقوق تجارت ۱)، چ ۱، ص ۳۶)

■ ۴- منابع قانونی حقوق و آزادی‌های عمومی، در حقوق کشور ما ق.ا است.

۱- عملیات بیمه‌ای در دنیای امروزه بسیار پیچیده است و در این تعریف، اساس بیمه که تعاون می‌باشد، از نظر دور مانده است. (نعیمی، عمران؛ صداقت، محمدمهدی؛ حقوق بیمه چ ۱، ص ۱)

۲- در این تعریف، هیچ‌گونه اشاره‌ای به عنصر اصلی بیمه که «تأمین» است و هدف و علت غایی قرارداد بیمه را تشکیل می‌دهد، نشده است و این قرارداد را طوری تعریف کرده که گویی درواقع امر نیز چیزی جز معامله پول با پول نیست همان‌طور که در قمار، ربا و شرط‌بندی، مطلب، غیر از این نیست و تنها صورت‌های آن‌ها با یکدیگر، تفاوت دارد، تمام شبهات مذکور، نظیر غرری بودن قرارداد بیمه نیز ناشی از همین نحوه تلقی و تعریف از عقد مزبور است. (صادقی نشاط، امیر، حقوق بیمه دریایی، چ ۱، ص ۳۳)

۳- این تعریف، به‌واقع، همه انواع مختلف بیمه را پوشش نمی‌دهد و به‌خصوص همه بیمه‌های اشخاص را در بر نمی‌گیرد؛ زیرا در برخی بیمه‌های اشخاص مثل بیمه عمر به شرط حیات، حادثه‌ای روی نمی‌دهد و در برخی دیگر، مبالغی نه به طور یکجا، بلکه به طور مستمری و طی دفعاتی به شخص پرداخته می‌شود؛

اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق‌های بین‌المللی آن را نیز می‌توان از جمله منابع به شمار آورد. آزادی‌های عمومی اتباع ایرانی زیر عنوان «حقوق ملت» از اصول ۴۲-۱۹ ق.ا.ج.ا. معین و مقرر شده است، این اصول متضمن احکام و قواعد کلی است، چگونگی عمل و اجرای آنها در قوانین ویژه مانند ... قانون بیمه‌های اجتماعی ... معین شده است. (طباطبایی مؤتمنی، منوچهر، آزادی‌های عمومی و حقوق بشر، چ ۳، ص ۳۲) «پیریزی اقتصاد صحیح و عادلانه بر طبق ضوابط اسلامی جهت ... تعمیم بیمه» یکی از اموری است که بند ۱۲ اصل ۳ دولت جمهوری اسلامی ایران برای نیل به اهداف مذکور در اصل دوم، موظف گردیده همه امکانات خود را برای آن به کار برد. «ایجاد بیمه خاص بیوگان و زنان سالخورده و بی‌سرپرست» یکی از اموری است که به موجب بند ۴ اصل ۲۱، دولت موظف گردیده حقوق زن را در تمام جهات با رعایت موازین اسلامی تضمین نماید. همچنین بر اساس اصل ۲۹: «برخورداری از تأمین اجتماعی از نظر بازنشستگی، بیکاری، پیری، ازکارافتادگی، بی‌سرپرستی، درراه‌ماندگی، حوادث و سوانح و نیاز به خدمات بهداشتی و درمانی و

مراقبت‌های پزشکی به‌صورت بیمه و غیره حقی است همگانی. دولت مکلف است طبق قوانین از محل درآمدهای عمومی و درآمدهای حاصل از مشارکت مردم، خدمات و حمایت‌های مالی فوق را برای یک یک افراد کشور تأمین کند.» از آنجا که بر اساس بند ۱ اصل ۴۴، بیمه در زمره بخش دولتی است که به‌صورت مالکیت عمومی بوده و در اختیار دولت است، قانون‌گذار نمی‌تواند در قوانین عادی، بیمه را در زمره بخش خصوصی یا تعاونی درآورده و در اختیار آنها قرار دهد؛ زیرا اجتهاد در مقابل نص، پذیرفتنی نیست و بیمه فقط به‌صورت مالکیت عمومی می‌توان ظهور کند. مطلق و بی‌چون و چرا بودن بند ۱ اصل ۴۴ از این جهت، قابل انتقاد است.

■ ۵- بیمه، یکی از عقود معینه عهدی، معوض، عموماً الحاقی، لازم، دارای مقرراتی به‌طور معمول تشریفاتی و در مواردی، رضایی است که اگر بخواهیم از منظر فقه سنتی به آن بنگریم، باید آن را به دلیل اینکه غرری و شبه قمار بودن عقد مزبور و اینکه نوعی «ضمان ما لم یجب» (برای دیدن اینگونه احکام قانونی ر.ک به: ماده ۶۹۱ ق.م. - برای دیدن احکام مخالف این حکم، ر.ک به: ماده ۷۶۱

است؛ بنابراین به مفهوم امروزی، طبق بند اخیر: «شخص» (Person) اعم است از شخص حقیقی و حقوقی و یا سیستم‌های رایانه‌ای تحت کنترل آنان.» هنوز در این خصوص، ما در حقوق بیمه از طریق تجارت الکترونیکی، با این نوع خدمات که توسط سیستم‌های رایانه‌ای انجام شود، مواجه نشدیم.

■ ۷- قیاس عقد بیمه با عقد بیع و بیان اینکه موضوع عقد بیمه، خرید و فروش تعهد و تأمین است، در تعارض با ماهیت حقوقی عقود مزبور است. مصطلح بودن اصطلاح «خریدن بیمه» در عرف نیز ناشی از بینش سطحی غیرحقوقدانان از این عقد است. (برای دیدن نظر مخالف ر.ک به: محمدی، محمدی، حقوق بیمه، چ ۱، ص ۶۹. برای دیدن مقرراتی که از این اصطلاح استفاده نموده‌اند ر.ک به: ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی ماده ۳ ق.ب.ا (بیمه حوادث راننده مسبب حادثه) مصوب ۱۳۹۶/۰۴/۲۸ - بند ۱۱ ماده ۴ آیین‌نامه تعیین سقف حق بیمه شخص ثالث و نحوه تخفیف، افزایش یا تقسیط آن مصوب ۱۳۹۶/۰۷/۲۶)

■ ۸- اصطلاح «بیمه تجاری» در واقع اشاره به تاجر بودن بیمه‌گر دارد. در حالی بیمه‌گر در «بیمه اجتماعی»،

ق.م) است، حکم به بطلان آن داد (برای مطالعه بیشتر ر.ک به: عرفانی، توفیق، قرارداد بیمه در اسلام، چ ۱، صص ۷۰، ۷۴، ۷۸، ۹۷، ۱۰۰، انتشارات کیهان، سال ۱۳۷۱) اما بحمدلله حقوق ما از این بینش صفر تا صدی، گذر کرده است و عقد بیمه را به عنوان یکی از عقود نوظهور (مستحدثه) مورد شناسایی قانونی قرار داده و پذیرفته است. حقوق ما در مواردی که صدق می‌کند، با توجه به عبارت «در صورت وقوع یا بروز حادثه، خسارت وارده بر او را جبران نموده یا وجه معینی بپردازد» در بخش پایانی ماده ۱ ق.ب، باید به سمت جبران عینی خسارت برود نه اینکه فقط وجه معینی پرداخت شود که فقط بخشی از خسارت، جبران گردد و حتی با بیمه نیز نتوان آثار منفی آن واقعه یا حادثه را مرتفع نمود.

■ ۶- به‌طور کلی، بیمه را می‌توان به بیمه اشخاص (درمان، حوادث و عمر)، اموال و مسؤولیت (حرفه‌ای و عادی) مورد تقسیم‌بندی قرار داد. علاوه بر اشخاص حقیقی و اشخاص حقوقی، ما امروزه با مفهوم نوینی تحت عنوان «سیستم‌های رایانه‌ای» مواجه هستیم که بند (م) ماده ۱ ق.ت.ا مصوب ۱۳۸۲، آن را مورد شناسایی قرار داده

مقدمه حقوق تجارت (حقوق تجارت

۱)، چ ۱، ص ۴۴)

■ ۱۱- عملیات بیمه چه بحری و چه

غیربحری، «تجارتی» محسوب می‌شوند. علت اینکه بیمه بحری

تصریح شده، این است که بیمه بحری

خیلی قدیمی‌تر از بیمه بری معمول شده است. در ق.ت، صحبتی از

«عملیات بیمه» نشده است و قانون مخصوصی که در ۱۳۱۷/۰۲/۰۷ به

تصویب رسیده اصول مربوط به بیمه را به‌طور مختصر تشریح کرده است.

به‌موجب ماده ۱ ق.ب: «بیمه عقدی

است که به‌موجب آن، یک طرف تعهد می‌کند در ازای پرداخت وجه یا

وجهی از طرف دیگر، در صورت وقوع یا بروز حادثه، خسارت وارده بر او را

جبران کند یا وجه معینی بپردازد.»

بیمه در اصل یک نوع تعاون بوده و هنوز شرکت‌هایی وجود دارند که

مطابق این اصل، رفتار می‌نمایند؛ بنابراین اصولاً مؤسسات بیمه بر ۲

قسم هستند:

۱- مؤسسات بیمه تعاونی:

مؤسساتی هستند که عده‌ای تعهد می‌کنند در صورت بروز حادثه برای

یکی از آنها، سایرین خسارت وارده به او را جبران نمایند.

تاجر نبوده، بلکه یک نهاد عمومی

است و اساساً حقوق بیمه اجتماعی از

شاخه‌های حقوق عمومی می‌باشد.

(کاپوانی، کورش، مقدمه حقوق تجارت (حقوق تجارت ۱)، چ ۱، ص ۳۶)

■ ۹- اصل آزادی اراده و اصل برابری

متعاملین در ق.ب، گاه مورد پذیرش قانون‌گذار قرار نگرفته و ضمانت

اجراهای سنگینی در انتظار بیمه‌گذار خواهد بود. (برای دیدن نظر مخالف

ر.ک به: صادقی مقدم، محمدحسن؛ شکوهی‌زاده، رضا؛ حقوق بیمه، ج ۱، چ

۲، ص ۱۰) درحالی‌که در این قبیل

امور، شایسته بود قانون‌گذار، طرف ضعیف قرارداد (بیمه‌گذار) را مورد

حمایت قرار می‌داد تا کاستی‌ها مرتفع گردیده و تعادل برقرار شود. البته این

ضرورت، تا حدی در روبه قضایی در خصوص قراردادهای الحاقی رعایت

شده است.

■ ۱۰- ماده ۱ ق.ت که اشعار نموده:

«تاجر کسی است که شغل معمولی خود را معاملات تجارتي قرار بدهد.»

به صراحت، اشتغال شخص حقیقی به تجارت را تجویز نموده است. مع‌ذلک

اشتغال به تجارت‌هایی چون بانکداری و بیمه توسط اشخاص حقیقی ممنوع

شمرده شده است. (کاپوانی، کورش،

موضوع بند ۹ ماده ۲ ق.ت.است. عملیات بیمه چه به نحو زمینی یا هوایی یا دریایی، باید برای کسب سود باشد تا آثار و نتایج «تجارتی» بودن، بر آنها بار شود.

■ ۱۳- هیچ شرکتی، حتی اگر موضوع فعالیت آن مدنی باشد (مثل خرید و فروش اموال غیرمنقول)، نمی‌تواند درحالی که سهام قابل نقل و انتقال صادر می‌کند و در آن مسؤولیت شرکاء محدود به آورده آنهاست، ادعا کند که چون فعالیت تجاری نمی‌کند، باید شرکت مدنی تلقی شود. البته، باید توجه داشت که ممکن است شرکت سهامی هم از نظر شکل تجاری باشد و هم از نظر موضوع فعالیت؛ مانند بانک، شرکت‌های بیمه و حمل‌ونقل که در زمره اموری هستند که به‌موجب ماده ۲ ق.ت. مصوب ۱۳۱۱ تجاری تلقی می‌شود. (اسکینی، ربیعا، شرکت‌های تجاری، ج ۲، چ ۱۰، صص ۲۰-۱۹)

■ ۱۴- منظور از «عقد احتمالی» عقدی است که قانون‌گذار بنا بر مصلحت اجتماعی و اقتصادی آن عقد را که آثار احتمالی دارد مباح شمرده و غرر ناشی از آن را مؤثر نشناخته است. چنانچه پس از اعلام بطلان قمار و گروپندی در ماده ۶۵۴ ق.م. که اشعار نموده: «قمار و گروپندی باطل و

قوانین بعضی از کشورها، بیمه تعاونی را مشمول مقررات حقوق تجارت نمی‌دانند.

۲- مؤسسات بیمه معمولی:

در این قبیل مؤسسات، بیمه‌گر متعهد می‌شود در صورت بروز حادثه، خسارت وارده به بیمه‌گذار را جبران کند.

عملیات مؤسسات بیمه معمولی در تمام ممالک، مشمول قواعد حقوق تجارت است. در ایران هنوز مؤسسه بیمه تعاونی وجود ندارد.

معاملات بیمه اصولاً بر دو نوع هستند:

۱- «بیمه اشخاص» که عبارت است از بیمه عمر و بیمه حوادث و بیماری‌ها، که برای پیش‌بینی حوادثی است که ممکن است برای انسان پیش‌آید و در نتیجه، از قدرت کار و توانایی او کاسته شود.

۲- «بیمه اشیاء» که برای پیش‌بینی خساراتی است که ممکن است در نتیجه حوادث، باعث از بین رفتن یا آسیب دیدن اشیاء شود؛ مانند بیمه آتش‌سوزی، دزدی، اتومبیل، حمل‌ونقل، آفات ارضی و سماوی و غیره. (ستوده تهرانی، حسن، حقوق تجارت، ج ۱، چ ۳، ص ۵۹)

■ ۱۲- «عملیات بیمه بحری و غیربحری» یکی از معاملات تجاری»

دعای راجع به آن مسموع نخواهد بود. همین حکم در مورد کلیه تعهداتی که از معاملات نامشروع تولید شده باشد جاری است.» گروبندی در بعضی ورزش‌ها و مسابقه‌های مفید را از حکم کلی استثناء می‌کند. در ماده ۶۵۵ ق.م.آمه: «در دوانیدن حیوانات سواری و همچنین در تیراندازی و شمشیرزنی، گروبندی جایز و مفاد ماده قبل در مورد آنها رعایت نمی‌شود.» ق.ب. نیز نمونه بارزی برای این‌گونه قراردادهای وجود آورده است؛ زیرا در عقد بیمه حدود سود و زیان دو طرف هنگام امضای عقد معین نیست و بستگی به وقوع حادثه نامعلوم در آینده دارد. بیمه‌گر نمی‌داند در قراردادی که با صاحب اتومبیل در جبران خسارت شخص ثالث منعقد می‌نماید در طی یک سال چه مبلغ زبانی را باید جبران کند. احتمال دارد هیچ تصادفی رخ ندهد و احتمال دارد همین یک قرارداد چندین تصادف و در نتیجه چند مورد پرداخت مبلغ زیان پیدا نماید که البته مبلغ زیان احتمالی هم دقیقاً معلوم نیست. پس در تعریف عقد احتمالی باید گفت: «عقد معوضی است که در آن مقدار دو عوض یا معوض وابسته به امر احتمالی نامعلومی در آینده دارد.» (مدنی، سید

جلال‌الدین، دوره حقوق مدنی، ج ۲، چ ۱، ص ۲۶۲)
 در این‌گونه معاملات (= عقد احتمالی)، چون تشخیص سود و زیان واقعی دو طرف هنگام عقد ممکن نیست و به‌اضافه تراضی بر مبنای تسامح و اتفاق انجام شده است، اصولاً خیار غبن به وجود نمی‌آید. (کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قراردادها، ج ۱، چ ۷، ش ۷۷، صص ۱۲۷-۱۲۶. آنژل، پی‌یر، رساله تعهدات در حقوق سوئیس، ص ۳۸)

■ ۱۵- «قرارداد بیمه» قراردادی است که به‌موجب آن بیمه‌گر تعهد می‌کند زیان ناشی از یک خطر محتمل‌الوقوع را در ازای دریافت حق بیمه، جبران نماید. چهره عقلایی عمل بیمه‌گر با این توضیح آشکار می‌گردد که بیمه‌گری شغل است و همین خصیصه، بیمه‌گر را قادر می‌سازد که بر اساس حساب احتمالات، مجموع حق بیمه دریافتی از مشتریان پرتعداد را (بیمه‌گذاران)، با خساراتی که در ازای وقوع خطرات محتمل‌الوقوع می‌پردازد، متعادل ساخته و تحصیل سود کند. این نوع بیمه را بعضاً بیمه تجارتی می‌نامند تا از بیمه موسوم به بیمه اجتماعی که مربوط به حقوق عمومی است، متمایز گردد. (کابویانی،

۴- مبلغ مورد توافق فی مابین بیمه‌گر و بیمه‌گذار است که بر اساس تعرفه‌های معین، بیمه‌گذار در ازای تعهداتی که بیمه‌گر نسبت به موضوع بیمه در مقابل حادثه یا خطری که در بیمه‌نامه مشخص شده است، می‌پردازد. اصولاً حق بیمه متناسب با شدت خطر و منفعت و انواع تعهدات بیمه‌گر متفاوت خواهد بود. (عابدینی، اسماعیل، حقوق تجارت (بازرگانی)، چ ۱، صص ۳۲۵-۳۲۴)

۱۷- همانگونه که در ق.م.قواعد عمومی قراردادها) حکم بر این است که مشروطاً می‌تواند از اجرای حق خود چشم‌پوشی کند یا به مشروط‌علیه مهلتی دهد، هیچ عیبی وجود ندارد که بیمه‌گر، به بیمه‌گذار جهت پرداخت حق بیمه، مهلت دهد.

۱۸- عبارت «خسارت وارده» مربوط به «بیمه‌های غرامتی» و عبارت «وجه معینی بپردازد» مربوط به بیمه‌های اشخاص است؛ بنابراین بیمه‌گر در ازای پرداخت حق بیمه، در مقابل بیمه‌گذار متعهد است. (کریمی، آیت، کلیات بیمه، چ ۱۲، ص ۱۳۳)

۱۹- برخی از تعاریف ارائه شده از «بیمه‌شده»:

۱- منظور از «بیمه‌شده» کسی است که به خطر مورد بیمه قرار است نسبت

کورش، مقدمه حقوق تجارت (حقوق تجارت ۱)، چ ۱، ص ۱۱۴)

۱۶- برخی از تعاریف ارائه شده از «حق بیمه»:

۱- وجهی است که بیمه‌گذار باید در مقابل تعهدات بیمه‌گر بپردازد. انجام تعهدات بیمه‌گر موکول به پرداخت حق بیمه به‌نحوی است که در شرایط خصوصی بیمه‌نامه توافق شده باشد. (بند ۶-۲ ماده ۲ آیین‌نامه شماره ۶۴-۱۳۸۹/۱۰/۲۰ مصوب شورای عالی بیمه)

۲- وجهی است که بیمه‌گذار در مقابل تعهدات بیمه‌گر می‌پردازد. (ماده ۶ آیین‌نامه شماره ۲۳-۱۳۶۸/۰۸/۲۲ مصوب شورای عالی بیمه)

۳- مبلغی است که بیمه‌گذار، بابت به‌عهده گرفتن خطر توسط بیمه‌گر یا تعهد بیمه‌گر به جبران خسارت، به وی می‌پردازد. حق بیمه بر مبنای آمار و حساب احتمالات و به تناسب هر خطر با هرگونه فعالیت، محاسبه می‌شود؛ اما سهم بیمه، مبلغی است که در شرکت‌های بیمه متقابل یا تعاونی پرداخت می‌شود. (ژوردن، پاتریس، اصول مسؤلیت مدنی (ترجمه مجید ادیب)، چ ۲، پاورقی صص ۵۲-۵۱)

Vocabulair juridique. sous la dir. Corun (Gérard), PUF, 1996, P.644.

کارگیری لفظ «کسی» در تعریف ارائه‌شده- که منحصر به شخص حقیقی است- به کار برده‌اند، باید قائل به این حقیقت باشیم که اشخاص حقوقی نیز توانایی قانونی طرح دعوی موضوع عقد بیمه در مقام ذی‌نفعی را دارا می‌باشند و اقامه دعا توسط آنان نیز در صورت فراهم بودن شرایطی، مسموع است. (صالح‌احمدی، سعید، قوانین خاص حقوق خصوصی در نظم حقوقی کنونی، ج ۱، ش ۸۴۶، ص ۴۵۹)

■ ۲۱- چنان‌که از ظاهر اصطلاح «تعهد به نفع شخص ثالث» بر می‌آید، تعهد مزبور فقط در صورتی امکان‌پذیر است که طرف قرارداد ضمن معامله‌ای که برای خود می‌کند به سود دیگری نیز تعهد بکند. (مواد ۱۹۶ و ۷۶۸ ق.م.) بنابراین هرگاه شخصی بدون وجود یک قرارداد، و به‌صورت تعهد یک طرفه، به نفع شخص ثالث تعهدی بکند، نباید آن را از مصداق‌های تعهد به نفع شخص ثالث محسوب کرد زیرا صرف نظر از اعتبار یا عدم اعتبار چنین تعهدی موضوع بحث ما درباره تعهد یا تعهداتی است که [به‌صورت تعهد اصلی یا تعهد فرعی (شرط) در قالب قرارداد، به نفع شخص ثالث ایجاد می‌شوند. به دیگر سخن

به جان یا مال او محقق شود، خواه طرف عقد باشد، خواه نه. همچنین در بیمه حوادث، پسری که پدر، او را در مقابل حادثه بیمه نموده است، بیمه‌شده است. (کاتوزیان، ناصر؛ ایزانلو، محسن؛ مسؤولیت مدنی، ج ۳، چ ۱، پاورقی ش ۶۶۵، صص ۴-۵)

۲- مورد استفاده این اصطلاح، در بیمه‌های اشخاص است. منظور فردی است که جان و سلامت او در مقابل حوادث و یا خطر فوت و یا ادامه حیات (در بیمه‌های به شرط حیات) بیمه شده است. (کریمی، آیت، کاربرد بیمه‌های بازرگانی در مدیریت، چ ۱، ویراست ۲، ص ۳۴)

■ ۲۰- «ذی‌نفع بیمه» کسی است که مستحق دریافت وجه بیمه (در بیمه اشخاص) یا خسارت (در بیمه اموال) است. ذی‌نفع ممکن است غیر از بیمه‌گذار و بیمه‌شده باشد. به‌عنوان مثال در فرضی که پدر خانواده، با رضایت جد، عمر او را به نفع فرزند خویش بیمه می‌کند؛ پدر، بیمه‌گذار است؛ جد، بیمه‌شده؛ و فرزند، ذی‌نفع بیمه. (کاتوزیان، ناصر؛ ایزانلو، محسن؛ مسؤولیت مدنی، ج ۳، چ ۱، پاورقی ش ۶۶۵، ص ۵) بنابراین چنین شخصی -اعم از حقیقی و حقوقی- بر خلاف آنچه مؤلفین محترم با به

ارزیابی تعهدها است که این نتیجه را به بار می‌آورد. (کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قراردادها، ج ۱، چ ۷، ش ۷۷، صص ۱۲۸-۱۲۷)

■ ۲۳- شرایط زمان معامله، معیار به هم خوردگی تعادل عوضین است؛ بنابراین، تغییر نرخ‌ها یا صعود و نزول نرخ‌ها، بعد از عقد، اثری در ایجاد خیار غبن ندارد. اگر مبیع، معیوب باشد یا فروشنده تدلیس کرده باشد، خیار عیب و تدلیس حاکم است. مهم نیست که طرفین در زمان عقد اطلاعی از قیمت عادلانه داشته یا نداشته باشند. از نظر مبانی، اگر تعادل عوضین، رکن عقد بیع باشد، نمی‌توان شرط اسقاط خیار غبن نمود و این شرط، فاسد و مفسد عقد است؛ اما ق.م در ماده ۴۴۸ ق.م سقوط تمام یا بعضی از خیارها را در ضمن عقد لازم‌الاتباع دانسته است؛ بنابراین، اگر خیار غبن فاحشاً کان او افحش ساقط شده باشد، راهی برای اعمال این خیار باقی نمی‌ماند؛ اما اگر خیار عیب ساقط شده، بدون اینکه ذکری از متعارف بودن یا نامتعارف بودن شده باشد، دادگاه‌ها سقوط خیار عیب متفاوت را استنباط کرده‌اند و اسقاط خیار عیب را شامل عیوبی که خارج از حد متعارف باشد، ندانسته‌اند. اگر برای تعیین اوصاف مبیع، آن را

قانون‌گذار ایران تعهد به نفع شخص ثالث را در قالب قرارداد پذیرفته است. در این تأسیس حقوقی اراده ثالث، حتی در صورت قبول نیز، در ایجاد قرارداد تأثیری ندارد، چنان که در بیمه عمر، قرارداد را بیمه‌گذار و بیمه‌گر منعقد می‌کنند و اراده ثالث (منتفع) در ایجاد حق نقشی ندارد. (قاسم‌زاده، سید مرتضی، اصول قراردادها و تعهدات، چ ۱۲، صص ۱۵۸-۱۵۷)

■ ۲۲- اگر برای بیمه کردن هر خسارت در عرف نرخ ثابتی به وجود آید، تجاوز فاحش از آن غبن است و زیان دیده بدین‌وسیله حمایت می‌شود. به همین جهت است که پاره‌ای از مؤلفان فایده تقسیم عقود معاوضی معین و احتمالی را از این حیث انکار کرده‌اند (مازو، دروس حقوق مدنی، ج ۲، ش ۱۰۸ تا ۲۱۵ - دموگ، تعهدات به‌طور کامل، ج ۱، ش ۴۱۳ و ج ۲، ش ۹۱۵) و بعضی از قوانین، مانند ماده ۲۱۴ ق.م لبنان، به صراحت استناد به غبن را در عقود احتمالی پیش‌بینی کرده است. (السنهوری، احمد، الوسیط، ج ۱، پاورقی ص ۱۶۵) در واقع، آنچه مانع از استناد به غبن در این قراردادها می‌شود، عامل احتمال نیست. تسامح دو طرف و دشواری

مربوط به بیمه را به‌طور مختصر تشریح کرده است.

بیمه در اصل یک نوع تعاون بوده و هنوز شرکت‌هایی وجود دارند که مطابق این اصل رفتار می‌نمایند؛ بنابراین اصولاً مؤسسات بیمه بر دو قسم هستند: مؤسسات بیمه تعاونی و مؤسسات بیمه معمولی. مؤسسات بیمه تعاونی مؤسساتی هستند که عده‌ای

تعهد می‌کنند در صورت بروز حادثه برای یکی از آنها سایرین خسارت وارده به او را جبران نمایند، در صورتی که در مؤسسات بیمه معمولی، بیمه‌گر متعهد می‌شود در صورت بروز حادثه خسارت وارده به بیمه‌گذار را جبران کند. قوانین بعضی از کشورها بیمه تعاونی را مشمول مقررات حقوق تجارت نمی‌دانند در صورتی که عملیات مؤسسات بیمه معمولی در تمام ممالک مشمول قواعد حقوق تجارت است. در ایران هنوز مؤسسه بیمه تعاونی وجود ندارد.

معاملات بیمه اصولاً بر دو نوع هستند یکی بیمه اشخاص که عبارت است از بیمه عمر و بیمه حوادث و بیماری‌ها، که برای پیش‌بینی حوادثی است که ممکن است برای انسان پیش آید و در نتیجه از قدرت کار و توانایی او کاسته شود. دیگر بیمه اشیاء که برای

توصیف کرده باشند، اسقاط کافه خیارها به‌طور مطلق، شامل تخلف وصف نخواهد بود. خیار غبن فقط در رابطه با عقود معاوضی مالی، مانند بیع و اجاره و صلح، اعمال می‌شود و در عقود مسامحه‌ای مخاطره (مثل بیمه) راه ندارد. (داراب‌پور، مهرباب، حقوق بیع داخلی: مدنی ۶، چ ۱، صص ۲۲۱-۲۲۰)

■ ۲۴- اساساً تجارت و تاجری، خطرپذیری و اشخاص خطرپذیر را متبادر به ذهن می‌کند. مع‌ذک این واقعیت موجب نمی‌شود که تجار برای تخفیف آثار انواع خطر کوشش ننمایند. در این راستا، بیمه از جمله ابداعات مهم تجار به شمار می‌آید هر چند که به هر حال، مصونیت کامل در پی ندارد. (کاویانی، کورش، مقدمه حقوق تجارت (حقوق تجارت ۱)، چ ۱، صص ۱۱۴)

■ ۲۵- عملیات بیمه چه بحری و چه غیربحری، تجارتی محسوب می‌شوند. علت این که بیمه بحری تصریح شده اینست که بیمه بحری خیلی قدیمی‌تر از بیمه بری معمول شده است. در وقت صحبتی از عملیات بیمه نشده است و قانون مخصوصی که در ۱۳۱۷/۰۲/۰۷ به تصویب رسیده اصول

خواهد شد. اصولاً حق بیمه باید نقداً پرداخت شود، لیکن گهگاه اتفاق می افتد که حق بیمه به علل مختلفی در هنگام انعقاد عقد بیمه پرداخت نمی شود از جمله اینکه بیمه گذار به جای وجه نقد، چک یا سفته در اختیار بیمه گر قرار می دهد. (کریمی، آیت، کلیات بیمه، چ ۱۲، ص ۱۰۹)

■ ۲۸- در قسمت آخر ماده ۱ ق.ب مصوب سال ۱۳۱۶ شمسی آمده است «که متعهد را بیمه گر می نامند و همچنین به استناد بند ۹ ماده ۲ ق.ت «عملیات بیمه» در زمره اعمال تجاری اصلی یا ذاتی به حساب آمده است و در واقع بیمه گر تاجر به حساب می آید. با توجه به تشکیل شرکت های بیمه به ویژه شرکت سهامی عام موضوع ماده ۲۰ ق.ت، بیمه گر را اینچنین می توان توصیف نمود:

«بیمه گر شخصیتی حقوقی است اعم از حقوقی یا دولتی که در مقابل دریافت حق بیمه گذار، تعهدات شرایط قرارداد بیمه را اجراء و خسارت های وارده به بیمه گذار یا ذی نفع در بیمه نامه را جبران کند و یا سرمایه یا مستمری و یا غرامتی را به استفاده کننده بیمه پردازد.» (عابدینی، اسماعیل، حقوق تجارت (بازرگانی)، چ ۱، ص ۳۲۲)

پیش بینی خساراتی است که ممکن است در نتیجه حوادث باعث از بین رفتن یا آسیب دیدن اشیاء شود مانند بیمه آتش سوزی، دزدی، اتومبیل، حمل و نقل، آفات ارضی و اسماوی و غیره. دامنه عملیات بیمه امروزه به قدری توسعه پیدا کرده است که گاهی اوقات صورت شرط بندی را پیدا می کند. (ستوده تهرانی، حسن، حقوق تجارت، چ ۱، ص ۵۹)

■ ۲۶- در مورد قرارداد بیمه می توان اعمال زیان آور ناشی از پاره بی احتیاطی ها را بیمه کرده در صورتی که کارهایی را که از روی شرارت به قصد اضرار دیگری صورت می پذیرد، قابل بیمه کردن نیست. (گودرزی، موسی، مسؤولیت مدنی، مجله مجموعه حقوقی، ۱۳۱۹/۰۹/۱۸، ش ۱۸۵، ص ۱۱۷۱)

■ ۲۷- از ظاهر عبارت ماده ۱ ق.ب که روی «پرداخت وجه» تکیه شده است، چنین مستفاد می شود که صرف تعهد پرداخت حق بیمه، «پرداخت» تلقی نمی شود. بدیهی است که بیمه گر حق دارد مهلتی برای پرداخت حق بیمه فائل شود یا قرار تقسیط آن را بدهد که در این صورت و به شرط اینکه اقساط در موعد مقرر پرداخت شود، حق بیمه، وصول شده تلقی

■ ۲۹- رأی شش‌شماره ۱۴۲-

۱۳۹۸/۰۷/۲۲ اداره کل آموزش و پرورش خراسان رضوی مغایر ماده ۱ ق.ب و بند ۱ ماده ۱۹۰ ق.م.در

خصوص لزوم وجود رضای طرفین در عقد است و مستند به بند ۱ ماده ۱۲ و ماده ۸۸ ق.ت.و.آ.د.د.ع.ا مصوب سال ۱۳۹۲ ابطال می‌شود.

■ ۳۰- سیاست‌های کلی تأمین اجتماعی:

ایجاد رفاه عمومی، برطرف ساختن فقر و محرومیت، حمایت از اقشار و گروه‌های هدف خدمات اجتماعی از جمله بی‌سرپرستان، از کارافتادگان، معلولان و سالمندان و آنچه از اهداف رفاه و تأمین اجتماعی که در اصول ۳، ۲۱، ۲۸، ۲۹، ۳۱ و ۴۳ قانون اساسی آمده است، اقتضاء می‌کند نظامی کارآمد، توانمندساز، عدالت‌بنیان، کرامت‌بخش و جامع برای تأمین اجتماعی همگان که برگرفته از الگوهای اسلامی- ایرانی و مبتنی بر نظام اداری کارآمد، حذف تشکیلات غیر ضرور و رفع تبعیض‌های ناروا و بهره‌گیری از مشارکت‌های مردمی باشد، طراحی و اجراء شود و ترتیبات زیر در آن رعایت گردد:

۱- استقرار نظام تأمین اجتماعی به‌صورت جامع، یکپارچه، شفاف، کارآمد، فراگیر و چندلایه.

ه.ع.د.ع.ا: اولاً: مستفاد از ماده ۱ ق.ب مصوب سال ۱۳۱۶، بیمه عقدی است رضایی و برای تحقق آن اراده بیمه‌گذار و اعلام صریح آن لازم است؛ بنابراین مفروض دانستن رضایت سابق جهت تمدید عقد بیمه و الزام به اعمال انصراف در بخشنامه مورد اعتراض مغایر ماده قانونی مذکور است و سکوت دلیل بر قبول تمدید عقد نیست.

ثانیاً: بیمه مکمل عمر جزو مصادیق ماده ۸۵ قانون مدیریت خدمات کشوری و تکالیف دستگاه اجرایی تلقی نمی‌شود؛ چه آن که در این صورت به رسمیت شناختن حق انصراف بیمه‌گذاران در بخشنامه مورد اعتراض فاقد مبنا بود.

ثالثاً: بیمه مکمل عمر جزو بیمه‌های اختیاری بوده که انعقاد آن برای هر سال به‌صورت جداگانه صورت می‌پذیرد، لذا در صورت عدم اعلام درخواست برقراری بیمه، اساساً ایجاب و قبولی جهت انعقاد عقد بیمه در سال جدید صورت نمی‌گیرد و مفروض دانستن رضایت بیمه‌گذار محتاج دلیل است که در این حالت موجود نیست؛ بنابراین بخشنامه شماره ۳۰۲۵۱/۶۳-

بیمه‌ای و تأمین بار مالی تضمین شده و بین نسلی.

۵- لایه‌بندی امور امدادی، حمایتی و بیمه‌ای و سطح‌بندی خدمات با رویکرد فعال دولت بر اساس وسع و استحقاق، به ترتیب ذیل:

- امور امدادی از محل پوشش بیمه‌ای، مشارکت‌های مردمی و مساعدت دولت.

- امور حمایتی با هدف رفع فقر و آسیب اجتماعی و تضمین سطح پایه خدمات از محل منابع دولتی، عمومی و مردمی.

- امور بیمه پایه برای آحاد جامعه متناسب با وضع آنان از محل حق بیمه سهم بیمه‌شدگان، کارفرمایان و دولت.

- امور بیمه‌های مازاد و تکمیلی از محل مشارکت بیمه‌شدگان و کارفرمایان با مشوق‌های مالیاتی و پشتیبانی حقوقی دولت در فضای رقابتی.

- حفظ قدرت خرید اقشار ضعیف جامعه از طریق متناسب‌سازی مزد شاغلین، مستمری بازنشستگان و مقرری بیکاران.

- اعمال رویکرد مناسب برای زدودن جلوه‌های آشکار فقر و آسیب اجتماعی از محلات کم‌برخوردار شهری و مناطق روستایی و عشایری.

۲- ایجاد یک ساز و کار تخصصی و فراهخشی به‌منظور حفظ انتظام و انسجام امور مربوط، لایه‌بندی و سطح‌بندی خدمات، ایجاد وحدت رویه، اعمال نظارت راهبردی در تکوین و فعالیت سازمان‌ها و صندوق‌ها و نهادهای فعال در قلمروهای امدادی، حمایتی و بیمه‌ای و شکل‌دهی پایگاه اطلاعات، با رعایت ملاحظات امنیتی مربوط به نیروهای مسلح و دستگاه‌های امنیتی کشور.

۳- پایبندی به حقوق و رعایت تعهدات بین نسلی و عدم تحمیل طرح‌های فاقد تضمین مالی بین نسلی، تأمین منابع پایدار، رعایت محاسبات بیمه‌ای و تعادل بین منابع و مصارف و حفظ و ارتقاء ارزش ذخایر سازمان‌ها و صندوق‌های بیمه‌گر اجتماعی به‌عنوان اموال متعلق حق مردم با تأکید بر امانت‌داری، امنیت، سودآوری و شفافیت با ایجاد ساز و کار لازم.

۴- اصلاح قوانین، ساختارها و تشکیلات سازمان‌ها و صندوق‌های بیمه‌گر اجتماعی در جهت تأمین عدالت و یکسان‌سازی قواعد و مقررات بیمه‌ای و جلوگیری از ایجاد و انباشت بدهی‌های دولت و رعایت قواعد

۳۱- بند (الف) ماده ۱ آیین نامه تعیین میزان ظرفیت مجاز وسایل نقلیه موضوع ماده ۱۲ ق.ب.ا مصوّب ۱۳۹۷/۰۳/۲۰:

«بیمه‌گر»: شرکت سهامی بیمه ایران یا هر شرکت بیمه غیردولتی که مجوز فعالیت در رشته بیمه شخص ثالث موضوع ماده ۲ قانون، از بیمه مرکزی را داشته باشد.

۳۲- ر.ک بـه: رأی شماره ۱۴۰۰۰۹۹۷۰۹۰۶۰۱۰۸۹۵-

۱۴۰۰/۰۷/۲۱ (کلاسسه پرونده: ۰۰۰۰۰۱۳) هیأت تخصصی کار، بیمه و تأمین اجتماعی دیوان عدالت اداری ذیل ماده ۴۹ ق.ب.ا.

۶- بسط و تأمین عدالت اجتماعی، کاهش فاصله طبقاتی با هدفمندسازی یارانه‌ها، دسترسی آحاد جامعه به خدمات تأمین اجتماعی، توانمندسازی، کارآفرینی و رفع تبعیض‌های ناروا در بهره‌مندی از منابع عمومی.

۷- استقرار نظام ملی احسان و نیکوکاری و ایجاد پیوند میان ظرفیت‌های مردمی و دستگاه‌های موظف.

۸- ارائه خدمات لازم به‌منظور تحکیم نهاد خانواده و فرزندآوری.

۹- الزام به تهیه پیوست تأمین اجتماعی برای طرح‌ها و برنامه‌های کلان کشور.

ماده ۲- عقد بیمه و شرایط آن باید به‌موجب سند کتبی باشد و سند مزبور موسوم به «بیمه‌نامه» خواهد بود.

بیمه‌نامه

عقد بیمه و شرایط ضمن عقد منعقد و مشخص می‌گردد.

با توجه به تعریف فوق و آنچه از مفاد این ماده مستفاد می‌گردد این است که اگر چنانچه بیمه‌نامه‌ای نوشته نشود و به امضای طرفین تعهد نرسد، در حقیقت عقدی واقع نشده است و هیچ کدام از طرفین در قبال آن نسبت به هم مسؤولیتی نخواهند داشت.

۳۳- برخی از تعاریف ارائه‌شده از «بیمه‌نامه»:

۱- سندی است که به امضای بیمه‌گر و بیمه‌گذار می‌رسد و تجلی و تظاهر قرارداد بیمه می‌باشد. (محمود صالحی، جانعلی، فرهنگ اصطلاحات بیمه و بازرگانی، چ ۱، ص ۹۲)

۲- بر اساس ماده ۱۶ ق.ب، «بیمه‌نامه» (Insurance Policy) سندی است کتبی که به‌موجب آن

طلاق را می‌توان در زمره این‌گونه اعمال آورد. (ماده ۱۱۳۴ ق.م. و.لی، در قوانین دیگر نمونه‌هایی از عقد تشریفاتی دیده می‌شود: برای مثال، در ق.ت، سفته و برات و چک باید متضمن تصریح‌های ویژه باشد، مقرراتی که رعایت نشدن آن موجب بی‌اعتباری سند تجارתי است. (مواد ۲۲۳ و ۲۲۶ و ۳۰۸ و ۳۱۱) پیمان جمعی کار نیز عقدی تشریفاتی است و تنظیم نوشته از شرایط اساسی آن به شمار می‌آید. در ق.ب مصوب ۱۳۱۶/۰۲/۰۷، عقد بیمه باید ضمن تنظیم سند و یا شرایط خاص بسته شود (مواد ۳ و ۲) و عدم رعایت آن به بطلان عقد خواهد انجامید. (کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قراردادها، ج ۱، چ ۷، ش ۱۴۴، صص ۲۷۱-۲۷۰)

در این‌گونه عقود، که در حقوق ما نیز نمونه‌هایی دارد، توافق دو اراده در صورتی معتبر است که به شکل مخصوص و با تشریفات معین بیان شود. در عقد تشریفاتی، صورت عقد شرط وقوع آن است و توافقی که شکل مخصوص را دارا نباشد باطل است، هر چند که دو طرف به آن اقرار کنند. برای مثال، انتقال املاک ثبت شده باید به‌وسیله سند رسمی انجام و در دفتر املاک ثبت شود (مفاد ماده ۲۲

مطابق ماده ۳ ق.ب مواردی که باید به صراحت در بیمه‌نامه‌ها قید گردد، عبارتند از:

- ۱- اسم بیمه‌گر و بیمه‌گذار.
- ۲- موضوع بیمه.
- ۳- تاریخ انعقاد قرارداد.
- ۴- حق بیمه.
- ۵- حادثه یا خطری که عقد بیمه به مناسبت آن به عمل آمده است.
- ۶- میزان تعهدات بیمه‌گر در صورت وقوع حادثه.

۷- ابتدا و انتهای بیمه. (عابدینی، اسماعیل، حقوق تجارت (بازرگانی)، چ ۱، ص ۳۲۶)

■ ۳۴- «عقد تشریفاتی» (Contract solonnel) عقدی است که علاوه بر شرایط اساسی و اختصاصی برای تأثیر اراده ابراز شده در تشکیل عقد، امر یا امور دیگری که تشریفات نامیده شده است، لازم است. (شهیدی، مهدی، تشکیل قراردادها و تعهدات، چ ۵، ش ۵۲، ص ۸۴)

در این گروه، تشریفات وقوع و نفوذ قرارداد است و تخلف از آن عقد را بی‌اثر می‌سازد و در اصطلاح حقوقی، عقدی را که تنها با رعایت تشریفات واقع می‌شود، «تشریفاتی» می‌نامند. در ق.م. عقد تشریفاتی، به‌معنایی که گفته شد، وجود ندارد و از ایقاع‌ها

خسارت مبتنی بر چنان قراردادی را در دادگاه مطرح نمود. البته ممکن است سایر اسناد برای رفع ابهام‌های بیمه‌نامه و حتی تعیین تاریخ دقیق انعقاد قرارداد در مواردی که بیمه‌نامه مدتی پس از انعقاد عقد صادر می‌شود، مورد استناد قرار گیرد، ولی در هر حال، برای پیگیری قضایی دعوای خسارت، وجود بیمه‌نامه ضروری است. به همین علت است که بیمه‌گران پس از توافق‌های اولیه، طبق اسناد و مدارک دیگر، مؤلفند بیمه‌نامه صادر نمایند و به همین سبب است که بیمه‌گذاران، اصراری به گرفتن بیمه‌نامه در لحظه انعقاد قرارداد ندارند و اسناد دیگری نظیر Slip دریافت می‌دارند تا هرگاه لازم باشد، با درخواست بیمه‌نامه، سند مزبور توسط بیمه‌گر صادر و در اختیار آنان قرار گیرد. بدیهی است در صورت استنکاف از صدور بیمه‌نامه، بیمه‌گذار می‌تواند با استناد به مدارک ذکر شده، از دادگاه بخواهد بیمه‌گر را ملزم به صدور بیمه‌نامه نماید. (صادقی نشاط، امیر، حقوق بیمه دریایی، چ ۱، ص ۳۶)

■ ۳۷- مستفاد از مواد ۲ و ۳ ق.ب.م.صوب ۱۳۱۶، عقد بیمه با تنظیم سند (نوشته) منعقد می‌شود و عقدی تشریفاتی است. (قاسم‌زاده، سید

ق.ث) و پیش از این تشریفات، انتقال حتی در روابط بین دو طرف نیز اثر ندارد. (کاتوزیان، ناصر، عقود معین، ج ۱، ش ۶۰) همچنین، فروش اموال توقیف شده برای اجرای حکم باید از طریق مزایده به عمل آید؛ (ماده ۱۱۴ ق.ا.م.) به‌اضافه، در تمام عقود که در قانون تشریفات خاص ندارد، دو طرف می‌توانند به تراضی آن را تشریفاتی سازند، یعنی وقوع عقد را موکول به تنظیم سند یا تأدیه قیمت کنند. (کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قراردادها، ج ۱، چ ۷، ش ۴۶، صص ۸۹-۸۸)

■ ۳۵- «اسناد بیمه» مدارکی است که بیمه‌گر برای رسیدگی به خسارت لازم دارد. (محمودصالحی، جان‌علی، فرهنگ بیمه و بازرگانی، چ ۴، ص ۵۲)

■ ۳۶- در ق.ب. در عین حالی که بیمه‌نامه لازم دانسته شده، مع‌ذکب ضمانت اجرای مشخصی برای آن پیش‌بینی نشده است. ممکن است قرارداد بیمه واقعاً منعقد شده باشد و حتی طرفین قرارداد نیز بر اساس آن، وجوهی بابت حق بیمه و خسارت، پرداخت و دریافت کرده باشند، ولی چنانچه بیمه‌نامه صادر نشده باشد، حتی اگر اسناد و مدارک دیگری نیز وجود داشته باشد، نمی‌توان دعوای

صص ۸۹-۸۸ - قاسم‌زاده، سید مرتضی، اصول قراردادها و تعهدات، چ ۱۲، ص ۴۱) البته با وضع ماده ۶ ق.ت.ا در ۱۳۸۲/۱۰/۱۷، از ایمن مطلق‌نگری باید دست شست چون ماده ۲ ق.ب. عقد بیمه و شرایط آن را صرفاً در قالب سند کتبی پذیرفته است؛ بنابراین از آنجا که وجود یک سند نوشته در ماده ۲ ق.ب. از نظر قانون مزبور لازم و ضروری دانسته شده، داده پیام حاوی بیمه‌نامه، در حکم نوشته است؛ زیرا «بیمه‌نامه» از استثنائات مندرج در ماده ۶ ق.ت.ا نیست که بتوان قائل به ممنوعیت تنظیم بیمه‌نامه در قالب داده پیام شد. (صالح‌احمدی، سعید، قوانین خاص حقوق خصوصی در نظم حقوقی کنونی، چ ۱، ش ۸۵۶)

مرتضی، اصول قراردادها و تعهدات، چ ۱۲، ص ۴۱) ■ ۳۸- وضع ماده ۲ ق.ب. دارای حکمت‌ها و تدابیر منطقی بوده و از این جهت، ماده مزبور در زمره قواعد آمره محسوب گردیده و مربوط به نظم عمومی است. بر خلاف آنچه برخی از مولفین حقوق بیمه، مغایر با نص ماده اشعار نموده‌اند، انعقاد عقد بیمه خارج از سند کتبی، فاقد اعتبار است (ر.ک به: بابایی، ایرج، حقوق بیمه، چ ۹، ص ۳۷ - نعیمی، عمران؛ صداقت، محمدمهدی؛ حقوق بیمه، چ ۱، ص ۱۴) زیرا برخلاف این تفسیر، بیمه‌نامه، بر اساس صراحت ماده ۲ ق.ب. عقدی تشریفاتی است. (برای دیدن نظر موافق ر.ک به: کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قراردادها، ج ۱، چ ۷، ش ۴۶،

مفاد

بیمه‌نامه

ماده ۳- در بیمه‌نامه باید امور ذیل به‌طور صریح قید شود:

- ۱- تاریخ انعقاد قرارداد.
- ۲- اسم بیمه‌گر و بیمه‌گذار.
- ۳- موضوع بیمه.
- ۴- حادثه یا خطری که عقد بیمه به مناسبت آن به عمل آمده است.
- ۵- ابتدا و انتهای بیمه.
- ۶- حق بیمه.
- ۷- میزان تعهد بیمه‌گر در صورت وقوع حادثه.

مواردی را که قانون‌گذار، تشریفات خاصی برای آنها قائل شده و جامعه حقوقی و دادگاه‌ها هم آنها را پذیرفته

■ ۳۹- در حقوق ایران، اصل بر رضایی بودن عقود است. غالب عقود به‌صورت رضایی واقع می‌شوند، مگر

شمرده نمی‌شود. در صورتی که مزایده یا مناقصه انجام نشده باشد، عقد باطل نیست، اما امکان دارد به خاطر برخی مسایل دیگر دادگاه‌ها آن را ابطال نمایند!

بر اساس ماده ۱۱۴ ق.ا.ا.م: «فروش اموال از طریق مزایده به عمل می‌آید.» فروش اموال توقیف شده برای اجرای احکام هم باید از طریق مزایده باشد، ولی با همه این وجود، مزایده شرط صحت عقد نیست!

عقد انتقال حق و کسب و پیشه هم باید از طریق سند رسمی باشد و تشریفات به نظر می‌رسد (تبصره ۲ ماده ۱۹ ق.ر.م.م. ۱۳۵۶): حق کسب یا پیشه یا تجارت به مستأجر همان محل اختصاص دارد و انتقال آن به مستأجر جدید، فقط با تنظیم سند رسمی معتبر خواهد بود. اما بی‌تردید با روند فعلی دادگاه‌ها که اجبار انتقال‌دهنده به حضور در دفترخانه اسناد رسمی حق کسب و پیشه‌ای که به‌صورت غیر تشریفات فروخته شده است، فلسفه تشریفات بودن این عقد را هم بر باد داده است و نمی‌توان آن را تشریفات به شمار آورد.

عقد انتقال سهم شرکت که در شرکت با مسؤولیت محدود با سند رسمی هم از این قاعده مستثنی نیست (مستفاد

باشد. قانون‌گذار تلاش کرد خرید و فروش اموال غیرمنقول (املاک) را به‌موجب ماده ۲۲ ق.ت تشریفات کند، ولی مقاومت دادگاه‌ها و سنت‌گراها از این مهم جلوگیری کرد. در این راستا سالانه خسارات کلانی به مردم و کشور وارد می‌شود و برای جلوگیری از این خسارات، راهی جز تبعیت از شیوه‌های عقلایی جامعه و تشریفات کردن بیع املاک وجود ندارد. مجازات‌های سنگین فروش مال غیر و حتی کلاهبرداری و رسیدگی‌های فوری و سایر شیوه‌های تاکنون این مشکل را حل نکرده است و هرگز هم حل نخواهد کرد. عرف و رویه‌ها عقود رضایی را به رسمیت می‌شناسد. دادگاه‌ها و سایر مراجع قانونی به سختی عقود تشریفات را پذیرا شده‌اند. تشریفات معمولاً به‌عنوان شرط صحت عقد شمرده نشده است. چنان که معلوم شود که قرارداد بیمه‌ای وجود دارد، حتی اگر با تنظیم سند و مکتوب هم نباشد، می‌توان در دادگاه‌ها به آن استناد نمود. (ر.ک به ماده ۲ ق.ب)

حتی در موارد مناقصه و مزایده هم، عدم مزایده و مناقصه برای طرفی که حُسن نیت دارد و قرارداد را منعقد نموده است، به‌عنوان عقد تشریفات

Mazeaud , préc. T.2, N.87.

در این عقود شرایط و خصوصیات عقد از پیش به وسیله طرف نیرومندتر تعیین می‌گردد و هر شخصی بخواهد به تشکیل قرارداد با او مبادرت کند نمی‌تواند او را وادار به تغییر شرایط قرارداد سازد و چاره‌ای جز تسلیم در برابر خواسته‌های اقتصادی او ندارد؛ قراردادهای مربوط به بیمه و قراردادهای حمل و نقل. امروزه دولت‌ها در تعیین شرایط معاملات مواد غذایی، به منظور حمایت از مصرف‌کنندگان دخالت کرده و از تأثیر و دخالت قدرت‌های اقتصادی در تحمیل خواسته‌های ایشان به اشخاص ضعیف طرف قرارداد جلوگیری می‌کنند. (شهیدی، مهدی، تشکیل قراردادهای و تعهدات، ج ۵، ش ۵۶، صص ۸۹-۸۸)

■ ۴۱- مواد مندرج در ماده ۳، از قواعد آمره و به حکم قانون، طرفین ملزم به رعایت آنها در تنظیم قرارداد فی‌مابین می‌باشند. (عباس‌زاده اهری، حسن، مسئله بیمه و بررسی ابعاد حقوقی و فقهی آن از دیدگاه اسلام، ج ۱، ص ۲۷)

از ماده ۱۰۳ ق.ت. که مقرر نموده: «انتقال سهم الشرکه که به عمل نخواهد آمد مگر به موجب سند رسمی» و تشریفاتی شمردن آن نیز با اقتدار ممکن نیست. پس ظاهراً عقود تشریفاتی به عقود عینی (مثل رهن، وقف و بیع صرف) محدود می‌شوند که تشریفاتی کردن آن هم اگر دردی را افزون ننماید، مشکلی را هم حل نمی‌کند و توجیه اقتصادی نیز ندارد.

دادگاه‌ها و برخی از تحلیل‌گران، به ارزش عقود تشریفاتی و فلسفه آن توجه ننموده و سنت‌گرایی باعث شده است که به عقیده قانون‌گذار فهیم قبلی توجهی نشود و قانون‌گذار سنت‌گرای فعلی، هم دردشناس نیست تا دردی را درمان کند و حتی اگر دردشناس هم باشد، با سنت‌گرایی قادر به حل آن نبوده و نخواهد بود. (داراب‌پور، مهرباب و محمدرضا، حقوق قراردادهای (مدنی ۳)، ج ۱، صص ۴۹-۵۱)

■ ۴۰- در عقد تحمیلی، یکی از دو طرف به علت برخورداری از شرایط و ابزار نیرومندتر، خواسته خود را نسبت به شرایط و خصوصیات عقد به طرف دیگر تحمیل می‌کند.

ماده ۴- موضوع بیمه ممکن است مال باشد اعم از عین یا منفعت یا هر حق مالی یا هر نوع مسؤولیت حقوقی مشروط بر اینکه بیمه‌گذار نسبت به بقاء آنچه بیمه می‌دهد، ذی‌نفع باشد و همچنین ممکن است بیمه برای حادثه یا خطری باشد که از وقوع آن بیمه‌گذار متضرر می‌گردد.

بیمه‌گذار مانند خطر ناشی از دزدی، بیماری، نقص عضو، سیل، آتش‌سوزی و مرگ و غیره. عنوان موضوع بیمه در مورد اشخاص حقیقی «مورد بیمه» و در مورد اشیاء «موضوع بیمه» نامیده می‌شود. (عابدینی، اسماعیل، حقوق تجارت (بازرگانی)، چ ۱، ص ۳۲۶)

■ ۴۵- هر چند در ماده ۴ از «بیمه مسؤولیت حقوقی» نام برده شده است، لیکن در ایران، این رشته از بیمه، عملاً نخستین بار به صورت بیمه مسؤولیت حقوقی ناشی از حوادث خودرو ایجاد گردید. در واقع، بیمه‌گران ضمن ارائه بیمه بدنه، یک بیمه مسؤولیت مدنی تا مبلغ ۱۰ هزار تومان به دارندگان خودرو عرضه می‌کردند. (ملائکه‌پور شوشتری، سید محمدحسن، بیمه مسؤولیت مدنی در حقوق ایران و انگلیس، چ ۱، ص ۵۲)

■ ۴۶- منظور از «بیمه مسؤولیت با موضوع معین» این است که بیمه‌گذار، مسؤولیت احتمالی خود را در قبال خسارت وارد به عین معینی بیمه کند. (کاتوزیان، ناصر؛ ایزانلو، محسن؛

■ ۴۲- حکم ماده ۴ ق.ب (معین بودن موضوع معامله) در بند ۳ ماده ۱۹۰ ق.م نیز آمده اما این دو از حیث قلمرو و دایره شمول، دارای تفاوت هستند. موضوع عقد بیمه، می‌تواند عین یا منفعت یا هر حق مالی یا هر نوع مسؤولیت حقوقی (مشروط بر اینکه بیمه‌گذار نسبت به بقاء آنچه بیمه می‌دهد، ذی‌نفع باشد) و همچنین ممکن است بیمه برای حادثه یا خطری باشد که از وقوع آن بیمه‌گذار متضرر می‌گردد. در حالی که در بند ۳ ماده ۱۹۰، قانون‌گذار یک قاعده عام را بیان نموده است.

■ ۴۳- بر اساس قواعد عمومی قراردادهای بیمه نیز باید معلوم و معین باشد. (ر.ک به: ماده ۲۱۴ ق.م)

■ ۴۴- آنچه از مفاد این ماده قانونی مستفاد می‌گردد این است که عین مال مانند اتومبیل، خانه و مال‌التجاره، منفعت مالی مانند محصول زراعت و باغهای میوه و حق یا حقوق مالی مانند مطالباتی که بیمه‌گذار از اشخاص دیگر دارد. مسؤولیت حقوقی مانند حوادث رانندگی و غیره ضرر

خسارت وارد بر بیمه‌گذار محسوب شود.» (کاتوزیان، ناصر؛ ایزانلو، محسن؛ مسؤولیت مدنی، ج ۳، چ ۱، ش ۶۶۵، ص ۳)

P. VEAUX-FOURNERIE et D. VEAUX, Régles particulières à l'assurance de responsabilité: Nature et domaine, Juris-Classeur, Civil Annexes, T. L. Fasc. 11-1, 1996, No 1.

■ ۴۸- براساس ماده ۴ ق.ب: «موضوع بیمه ممکن است ... هر نوع مسؤولیت حقوقی [باشد]» خطر موضوع بیمه مسؤولیت مدنی، یک خطر حقوقی است و آن، «مسؤولیت مدنی بیمه‌گذار» است؛ یعنی دین مدنی مربوط به جبران خسارت. درواقع، آنچه در بیمه مسؤولیت در پوشش بیمه واقع می‌شود، تعهد ثانوی جبران خسارت است نه تعهد نخستین ناشی از قرارداد، نظیر تعهد پرداخت ثمن از سوی خریدار. با عنایت به این تعریف، روشن است که مسؤولیت کیفری در معنای دقیق خود قابل بیمه شدن نیست؛ بنابراین حتی اگر مجازات در قالب جریمه نقی باشد، باز هم قابل بیمه کردن نیست. تجاوز از این قاعده، «اصل شخصی بودن مجازات‌ها» را مخدوش می‌کند و هدف بازدارندگی مجازات‌ها را از بین می‌برد. درواقع، در قلمروی کیفرها، هر کس باید مکافات

مسؤولیت مدنی، ج ۳، چ ۱، ش ۶۷۰، ص ۱۴)

■ ۴۷- تعریف «بیمه مسؤولیت» به دلایل مختلف آسان نیست. از دیدگاه تراضی پایه بیمه، می‌توان آن را چنین تعریف کرد که قراردادی است که به‌موجب آن، بیمه‌گر در برابر حق بیمه تعهد می‌کند، در صورت تحقق مسؤولیت بیمه‌گذار، خسارت وارد از سوی او یا خسارت وارد بر او را جبران سازد. عنوان «خسارت وارد بر بیمه‌گذار» از آن جهت به‌کار رفته است که اولاً نفس مسؤولیت بیمه‌گذار، خسارت محسوب می‌شود چرا که ضرر یا خسارت از جمله عبارت است از افزایش دارایی منفی شخص. ثانیاً پس از جبران خسارت بر ثالث، از دارایی مثبت بیمه‌گذار کاسته می‌شود و به این ترتیب به لحاظ دیگری متحمل خسارت می‌شود. برعکس، برخی از نویسندگان فرانسوی بر این اعتقاد دارند که: «برخلاف بیمه اشیاء، بیمه مسؤولیت خسارت وارد به بیمه‌گذار را تحت پوشش قرار نمی‌دهد بلکه خسارت وارد از سوی او به شخص ثالث را می‌پوشاند.» اما هم‌اینان نیز افزوده‌اند: «اما چون بیمه‌گذار مکلف به جبران خسارت قربانی است؛ این امر می‌تواند به‌طور غیرمستقیم نوعی

«موضوع بیمه ممکن است... هر نوع مسؤلیت حقوقی باشد.» بنابراین بیمه مسؤلیت مبتنی بر تقصیر هم درست است و واژه «تقصیر» در ماده ۱۴ به معنای تقصیر عمدی است؛ زیرا نه فقط در عرف، گاه در متون حقوقی هم تقصیر در معنای تقصیر عمدی به کار می‌برند: «تقصیر» برای حقوق جزا، به معنای «عمد» است. حتی خود ق.م، به جای «عمد» از «تقصیر» استفاده کرده است؛ به موجب ماده ۳۳۵ ق.م: «در صورت تضادم بین دو کشتی... مسؤلیت متوجه طرفی خواهد بود که تضادم در نتیجه عمد یا مسامحه او حاصل شده باشد و اگر طرفین تقصیر یا مسامحه کرده باشند، هر دو مسؤل خواهند بود.» در این ماده «تقصیر» به جای «عمد» یا «تقصیر عمدی» و «مسامحه» به جای «تقصیر غیرعمدی» به کار رفته است. عرف بیمه‌گری هم مؤید همین امر است و در تمام بیمه‌نامه‌ها و شرایط عمومی بیمه تنها تقصیر عمدی استثناء می‌شود. (کاتوزیان، ناصر؛ ایزانلو، محسن؛ مسؤلیت مدنی، ج ۳، چ ۱، ش ۶۸۳، ص ۴۳)

■ ۵۰- کلمه «ذی‌نفع» که در مادتين ۴-۵ ذکر گردیده، از لحاظ حقوقی قابل توجه است و می‌توان گفت که در

تقصیر خویش را تحمل کند و نمی‌تواند آن را بر دوش دیگری نهد، هر چند این جابه‌جایی، با رضای او باشد. در خصوص تحت پوشش قرار گرفتن ضمانت اجراهای مدنی بازدارنده که متخلف را اجبار به رعایت تعهدات خود می‌کند و تنها شباهت آن با خسارت در پرداخت به زیان‌دیده می‌باشد، وحدت نظر وجود ندارد. به نظر برخی، بیمه، ضمانت اجراهای مدنی بازدارنده، مانند جریمه مدنی مقرر در تبصره ماده ۴۷ ق.ا.ا.م، ممکن نیست؛ زیرا با هدف برقراری آنها منافات دارد و قدرت اجبارکننده و بازدارنده آنها را خنثی می‌کند. (کاتوزیان، ناصر؛ ایزانلو، محسن؛ مسؤلیت مدنی مختلط، ص ۳۳، سال ۱۳۸۷. ملائکه‌پور شوشتری، سید محمدحسن، بیمه مسؤلیت مدنی در حقوق ایران و انگلیس، چ ۱، ص ۷۱)

■ ۴۹- بی‌گمان، باید بر این باور بود که منظور از «تقصیر» در این ماده، تقصیر عمدی است و گرنه بیمه بی‌فایده می‌شود و به‌ویژه، بیمه مسؤلیت بی‌اعتبار می‌شود؛ زیرا مسؤلیت مدنی اصولاً بر پایه تقصیر استوار است (ماده ۱ ق.م.م)، درحالی‌که خود قانون، بیمه مسؤلیت را معتبر می‌داند: طبق ماده ۴ ق.ب

- ۹- مسؤولیت مدنی سالن‌های سینما و تئاتر.
- ۱۰- مسؤولیت مدنی مسؤولین فنی بیمارستان/کلینیک/درمانگاه/امبولانس‌ها.
- ۱۱- مسؤولیت مدنی متصدیان تخلیه و بارگیری در قبال اشخاص ثالث.
- ۱۲- مسؤولیت مدنی حرفه‌ای دارندگان وسائل حمل دریائی در قبال مسافریین.
- ۱۳- مسؤولیت مدنی تضمین کیفیت کالا تولیدی ناشی از عدم کیفیت آن.
- ۱۴- مسؤولیت مدنی مدیران مجموعه‌ها و سالنهای ورزشی در قبال استفاده‌کنندگان.
- ۱۵- مسؤولیت مدنی مدیران و برگزارکنندگان مسابقات ورزشی همگانی.
- ۱۶- مسؤولیت مدنی مدیران باشگاه‌های در قبال ورزشکاران.
- ۱۷- مسؤولیت مدنی مدیران مجموعه‌ها و سالنهای ورزشی در قبال تماشاچیان.
- ۱۸- مسؤولیت مدنی مدیران تورهای سیاحتی، زیارتی، تفریحی.
- ۱۹- مسؤولیت مدنی مدیران و ناجیان غریق استخر.
- ۲۰- مسؤولیت مدنی مدیران شهربازی در قبال مراجعین و استفاده‌کنندگان
- عقود و قراردادهای، سابقه نداشته، بلکه در عقد بیمه به لحاظ ذات و به مناسبت طبیعت خاص بیمه، جنبه انحصاری دارد؛ زیرا در عقود که معمولاً دو نفر ذی‌نفع واقع می‌شوند، مثل اجاره که مستأجر و موجر، در بقای مستأجره، ذی‌نفع می‌باشند. (مدنی کرمانی، عارفه، حقوق بیمه، چ ۴، صص ۵۵-۵۴)
- ۵۱- حسب تحقیقات معموله، برخی از انواع بیمه‌های متداول مسؤولیت مدنی توسط شرکت‌های بیمه عبارتند از:
- ۱- مسؤولیت مدنی حرفه‌ای وکلای دادگستری در قبال موکلین.
  - ۲- مسؤولیت مدنی حرفه‌ای سردفتران اسناد رسمی.
  - ۳- مسؤولیت مدنی تولیدکنندگان کالا در قبال مصرف‌کنندگان.
  - ۴- مسؤولیت مدنی حرفه‌ای مهندسیین ناظر.
  - ۵- مسؤولیت مدنی جامع شهرداری در قبال شهروندان.
  - ۶- مسؤولیت مدنی حرفه‌ای شرکت‌های بازرسی.
  - ۷- مسؤولیت مدنی حرفه‌ای دامپزشکان.
  - ۸- مسؤولیت مدنی برگزارکنندگان نمایشگاه در قبال مراجعین.

- ۲۱- مسؤولیت مدنی مدیران مهدکودکها.
- ۲۲- مسؤولیت مدنی مدیران دارندگان ماشین آلات ساختمانی، راه سازی و کشاورزی در قبال استفاده کنندگان.
- ۲۳- مسؤولیت مدنی مدیران هتلها و واحدهای اقامتی در قبال مسافران.
- ۲۴- مسؤولیت مدنی مدیران رستوران در قبال مراجعین و مشتریان.
- ۲۵- مسؤولیت مدنی مدیران شهربازی در قبال مراجعین و استفاده کنندگان.
- ۲۶- مسؤولیت مدنی مدیران آرایشگاهها در قبال مراجعه کنندگان.
- ۲۷- مسؤولیت مدنی مدیران تعمیرگاههای مجاز خودرو.
- ۲۸- مسؤولیت مدنی مدیران پارکینگهای عمومی.
- ۲۹- مسؤولیت مدنی مدیران کارواش در قبال مراجعه کنندگان.
- ۳۰- مسؤولیت مدنی مدیران مراکز آموزشی.
- ۳۱- مسؤولیت مدنی مدیران مجتمع های مسکونی.
- ۳۲- مسؤولیت مدنی در قبال استفاد کنندگان از تفرجگاههای عمومی.
- ۳۳- مسؤولیت مدنی شکارچیان و محیط بانان در قبال اشخاص ثالث.
- ۳۴- مسؤولیت مدنی مدیران در قبال شرکت کنندگان در اردوهای دانش آموزی.
- ۳۵- مسؤولیت حرفه ای مجریان گاز.
- ۳۶- مسؤولیت مدنی حرفه ای آتش نشان ها.
- ۳۷- مسؤولیت مدنی دارندگان آسانسور در قبال استفاده کنندگان.
- ۳۸- مسؤولیت مدنی شرکت های نصاب کیت های گازسوز و سائل نقلیه موتوری.
- ۳۹- مسؤولیت مدنی شرکت های گازپرکنی سیلندر در قبال مصرف کنندگان.
- ۴۰- مسؤولیت مدنی تست کیت های گازسوز و وسائط نقلیه موتوری. (صالح احمدی، سعید، قوانین خاص حقوق خصوصی در نظم حقوقی کنونی، چ ۱، ش ۸۶۲، صص ۴۶۷-۴۶۶)
- ۵۲- نظریه مشورتی شماره ۱۴۰۰/۱۱۶-۷/۱۶/۰۶/۱۴۰۰.ح.ق.ق:
- به تصریح ماده ۴ ق.ب مصوب ۱۳۱۶، بیمه گذار باید در مال، حق مالی یا هر نوع مسؤولیت حقوقی موضوع بیمه نامه ذی نفع باشد، بر این اساس و به موجب ماده ۱۷ این قانون، طلبکار نیز در خصوص مالی که نزد او وثیقه یا رهن است و بر آن حق عینی تبعی دارد،

قسمت اخیر ماده ۷ یادشده، از خساراتی که بیمه‌گر باید بپردازد، مازاد بر آنچه بیمه‌گذار در تاریخ وقوع حادثه طلبکار است، به صاحب مال تعلق خواهد گرفت، صاحب مال نیز در حدود ماده ۷ یادشده در جبران خسارت از آن ذی‌نفع است و می‌تواند جهت دریافت خسارت طرح دعوا کند؛ هر چند پرداخت خسارات وارده به وی با لحاظ قسمت اخیر ماده ۷ ق.ب. مصوب ۱۳۱۶ صورت می‌گیرد.

ذی‌نفع محسوب است و می‌تواند نسبت به این مال بیمه‌نامه تحصیل کند. لذا در فرض سؤال که بانک اعطاکننده تسهیلات برای وثیقه تسهیلات اعطایی بیمه‌نامه تحصیل کرده و مشخصات خود را به نمایندگی از تسهیلات‌گیرنده در بیمه‌نامه درج کرده است، ذی‌نفع اصلی، بانک است و صرفاً نماینده صاحب مال یا شخص ذی‌نفع موضوع ماده ۵ این قانون محسوب نمی‌شود؛ اما از آنجا که وفق

جایگاه
بیمه‌گذار

ماده ۵- بیمه‌گذار ممکن است اصیل باشد یا به یکی از عناوین قانونی نمایندگی صاحب مال یا شخص ذی‌نفع را داشته یا مسؤولیت حفظ آن را از طرف صاحب مال داشته باشد.

است. واژه Assuré در فرانسه به معنای بیمه‌شده است نه بیمه‌گذار. (کاتوزیان، ناصر؛ ایزانلو، محسن؛ مسؤولیت مدنی، ج ۳، چ ۱، پاورقی ش ۶۶۵، ص ۴)
۲- «بیمه‌گذار» (Insured) شخصی است که بیمه یا تقاضای بیمه را امضاء می‌نماید. و پرداخت حق بیمه را بر عهده می‌گیرد و یا به تغییر مندرج در ماده ۱ ق.ب، طرف تعهد، بیمه‌گر است. در ماده ۵ ق.ب آمده است: «بیمه‌گذار ممکن است اصیل باشد یا به یکی از عناوین قانونی، نماینده یا وکیل، ضامن، راهن، سرپرست و ولی، قیم و غیره نمایندگی صاحب مال یا

■ ۵۳- برخی از تعاریف ارائه‌شده از «بیمه‌گذار»:

۱- در زبان فرانسه برای «بیمه‌گذار»، واژه (souscripteur) یا (preneur d,assurance) به کار می‌رود. نویسندگان فرانسوی واژه نخست را بیشتر مورد استفاده قرار می‌دهند در حالی که ق.م جدید کبک و قانون جدید بیمه بلژیک مصوب ۱۹۹۲ از دومین اصطلاح استفاده می‌کنند. به هر حال، بیمه‌گذار کسی است که قرارداد بیمه را با بیمه‌گر منعقد می‌کند و عهده‌دار پرداخت حق بیمه‌ها است. او یکی از دو طرف عقد بیمه

(عابدینی، اسماعیل، حقوق تجارت

(بازرگانی)، چ ۱، ص ۲۳۲)

■ ۵۵- تمییز «بیمه مسؤولیت» از «بیمه اشیاء» به‌ویژه هنگامی دشوار می‌شود که امین مال، یا به زبان ماده

۵ ق.ب، شخصی که «مسؤولیت حفظ آن را از طرف صاحب مال داشته باشد» (مانند مستودع، مستعیر،

مستأجر، متصدی حمل و نقل ...)، مالی را که مسؤولیت حفظ آن را به‌عهده دارد، بیمه می‌کند. ماده ۵ ق.ب - که

به اصل نفع بیمه‌ای در بیمه اموال اشاره می‌کند- بیمه مال توسط امین را هم ممکن می‌داند. (کاتوزیان، ناصر؛

ایزنلو، محسن؛ مسؤولیت مدنی، ج ۳، چ ۱، ش ۶۷۴، ص ۲۴)

■ ۵۶- شخصی که به‌عنوان وکیل یا نماینده از طرف اصیل اقدام به انعقاد قرارداد می‌نماید، باید دارای سمت

(اختیار انجام عمل حقوقی) داشته باشد. (معزی، جعفر، حقوق بیمه، چ ۱، ص ۳۷)

■ ۵۷- بیمه‌گذار باید نسبت به بقاء آنچه بیمه می‌نماید، ذی‌نفع باشد. (ملائکه‌پور شوشتری، سید

محمدحسن، بیمه مسؤولیت مدنی در حقوق ایران و انگلیس، چ ۱، ص ۵۴)

شخص ذی‌نفع را برعهده داشته باشد و یا مسؤولیت حفظ آن را از طرف صاحب مال عهده‌دار باشد. (عابدینی، اسماعیل، حقوق تجارت (بازرگانی)، چ ۱، ص ۲۳۲)

۳- کسی است که طرف قرارداد با بیمه‌گر است و تکالیف و تعهدات ناشی از قرارداد، به‌ویژه پرداخت حق بیمه به‌عهده اوست. بیمه‌گذار ممکن است شخصیت حقیقی یا حقوقی باشد. (کریمی، آیت، کاربرد بیمه‌های بازرگانی در مدیریت، چ ۱، ویراست ۲، ص ۳۳)

■ ۵۴- مسؤولیت‌هایی را که بیمه‌گذار در مقابل بیمه‌گر و یا اشخاص و کالاهای بیمه‌شده به‌عهده دارد به شرح زیر می‌باشد:

۱- پرداخت به موقع اقساط یا حق بیمه.

۲- اطلاع به بیمه‌گر، بلافاصله و حداکثر در مدت ۵ روز پس از وقوع حادثه.

۳- بیان و معرفی کامل و واقعی کالا و عیوب آن در زمان تنظیم قرارداد بیمه.

۴- مراقبت از موضوع بیمه به‌منظور جلوگیری از خسارت‌ها و حوادث.

ماده ۶- هر کس بیمه می‌دهد، متعلق به خود او است مگر آنکه در بیمه‌نامه تصریح شده باشد که مربوط به دیگری است، لیکن در بیمه حمل‌ونقل ممکن است بیمه‌نامه بدون ذکر اسم (به نام حامل) تنظیم شود.

نباشد، اصیل ظاهری می‌تواند بعد از تشکیل قرارداد نیز ثابت کند که به نمایندگی از شخص ثالثی ایجاب یا قبول کرده و عقد بسته است ولی مسؤول اجرای تعهداتی است که در برابرطرف دیگر بر عهده می‌گیرد؛ بنابراین هرگاه برای مثال شخص معسر یا ناشناخته باشد، نماینده مسؤول است به علت تعهد اجراء یا تسبیب. (برخی به استناد نظر پاره‌ای از فقیهان و ماده ۱۹۶ ق.م. گفته‌اند: «اصل این است که طرف اصیل در عقد، خصوص مخاطب نیست بلکه شخصیت اعتباری اعم از مخاطب و شخص دیگر می‌باشد.» شهیدی، مهدی، تشکیل قراردادهای و تعهدات، ش ۳، ۱، ص ۱۴۵، ولی حکم ماده ۱۹۶ ق.م. استثناء است و استنباط چنین اصلی با توجه به قواعد و مقررات دیگر بعید به نظر می‌رسد.) در حقوق تجارت نیز با این که در حق‌العمل کاری، عامل به نام خود و به حساب دیگری معامله می‌کند (ماده این که در حق‌العمل کاری عامل به نام خود و به حساب دیگری معامله

■ ۵۸- قانون‌گذار بر مبنای ظاهر، اصیل بودن طرف قرارداد را فرض کرده است. یعنی ظاهر این است که هر کس برای خود معامله می‌کند و اراده هیچ‌کس برای دیگری تعهد و التزام ایجاد نمی‌کند مگر اینکه به هنگام بستن قرارداد به نمایندگی خود تصریح کند و اختیار ایجاد التزام به نمایندگی برای دیگری را داشته باشد. قانون‌گذار به این مقدار بسنده نکرده و اثبات معامله به نمایندگی پس از انعقاد قرارداد را نیز پذیرفته است. این حکم، چنان که گفته‌اند، با اصل آزادی قراردادی و لزوم حفظ امنیت در معاملات و قوانین دیگر منافات دارد زیرا هرگاه کسی بتواند بعد از معامله ثابت کند که برای دیگری معامله و شخص جدیدی را با معامل (اصیل) روبه‌رو کرده است، هیچ‌کس به معاملات خود اطمینان نمی‌کند و هر لحظه احتمال می‌دهد که با فرد ناشناخته و معسری روبه‌رو خواهد شد. با وجود این، بر طبق اطلاق ماده ۱۹۶ ق.م. و قواعد حقوقی، به نظر می‌رسد، در صورتی که شخصیت طرف علت عقد

این ماده و ماده ۶ ق.ب، به طور معمول در بحث از نمایندگی به کار می آید و از آنها چنین استنباط می شود که فرض بر آن است که شخص، به نام خود معامله کرده است نه به نام دیگری. (برای تفسیر ماده ۱۹۶ ق.م، ر.ک به: کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قراردادها، ج ۲، چ ۱، ش ۳۱۴، انتشارات بهنشر، ۱۳۶۶) اما اکنون نتیجه اضافی دیگری از این مواد می گیریم: همچنان که فرض بر آن است که شخص به نام خود معامله می کند نه به نام دیگری، ظاهر آن است که به نام و حساب خود معامله می کند نه به نام خود و حساب دیگری. به همین دلیل هم ماده ۱۹۶ تعهد به نفع ثالث را به عنوان استثنایی بر حکم مقرر بند ۱ خود آورده است. در فرضی که امین کالای مورد تصرف خود را بیمه می کند، اگر بپذیریم که این بیمه سود مالک است، پذیرفته ایم که شخص بیمه گذار به نام خود و به حساب دیگری معامله می کند. حق بیمه ها را خود می پردازد و مالک به عنوان ذینفع تعهد به نفع ثالث از این بیمه منتفع می شود و این تحلیل خلاف اصل و ظاهر است. ماده ۶ ق.ب هم مؤید این مطلب است؛ زیرا این بیان که: «هر کس بیمه می دهد بیمه

می کند (ماده ۳۵۷ ق.ت) در برابر طرف قرارداد مسؤول است. (ماده ۶ ق.ب مصوب ۱۳۱۶ مقرر می دارد: «هر کس بیمه می دهد، بیمه متعلق به خود اوست مگر آنکه در بیمه تصریح شده باشد که به نام دیگری است.» و نیز ماده ۱۴۴ ق.ت می گوید: «اداره شرکت مختلط غیرسهامی به عهده شریک یا شرکای ضامن و حدود اختیارات آنها همان است که در مورد شرکای تضامنی مقرر است.» و حکم ماده ۱۴۶ همان قانون نیز بر همین مبناست.) برخی از استادان در این باره گفته اند: «ماده ۱۹۶ مربوط به رابطه اصیل و نماینده است و در ارتباط با طرف دیگر اجراء نمی شود و کسی که به نمایندگی خود در عقد تصریح نمی کند، مسؤول اجرای تعهداتی است که در عقد به عهده می گیرد.» (قاسم زاده، سید مرتضی، اصول قراردادها و تعهدات، چ ۱۲، ش ۱۳۶، صص ۱۰۴-۱۰۳. ر.ک به: قاسم زاده، سید مرتضی، اصول قراردادها و تعهدات، چ ۱۲، ج ۲، ش ۳۱۴ - صفایی، سید حسین، قواعد عمومی قراردادها، ص ۸۴)

■ ۵۹- بر اساس ماده ۱۹۶ ق.م: «کسی که معامله می کند آن معامله برای خود شخص محسوب است...»

نمی‌تواند به استناد نمایندگی که بعد از عقد قرارداد به اثبات رسیده و طرف معامله به آن آگاه نبوده است از اجرای تعهدات مزبور امتناع کند. (برای توضیح بیشتر، ر.ک: کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قراردادهای، ش ۳۱۴ و ۳۲۷)

در حقوق فرانسه، در مورد نمایندگی، اراده ظاهری ملاک عمل است و هرگاه معامله‌کننده نمایندگی خود را اظهار نکرده و به نام خود قرارداد بسته باشد، خود متعهد و مسؤول در برابرطرف دیگر است و فقط اگر طبق اختیاری که اصیل به او داده عمل کرده باشد، حق رجوع به او را خواهد داشت. (صفایی، سید حسین، قواعد عمومی قراردادهای، چ ۶، صص ۸۴-۸۳)

■ ۶۱- گرچه ماده ۳۶۰ ق.ت مقرر می‌دارد که: «حق‌العمل کار مکلف به بیمه کردن اموالی که موضوع معامله است، نیست، مگر این که امر دستور داده باشد.» ولی مسلم است که در مواردی که کالا بیمه شده است، اگر به کالا خسارتی وارد شده باشد، حق‌العمل کار موظف است اقدامات لازم را برای تعیین میزان خسارات و حفظ حقوق آمر در مقابل شرکت بیمه برای وصول خسارات به‌عمل آورد.

متعلق به خود اوست...» به معنای آن است که مبلغ بیمه یا تعهد بیمه‌گر به نفع بیمه‌گزار برقرار می‌شود. البته همواره می‌توان خلاف این مطلب را اثبات کرد. (کاتوزیان، ناصر؛ ایزانلو، محسن؛ مسؤولیت مدنی، ج ۳، چ ۱، ش ۶۷۴، صص ۲۵-۲۴)

■ ۶۰- هرگاه به نمایندگی در عقد تصریح نشده و نماینده به نام خود و به‌عنوان اصیل معامله کرده باشد و نمایندگی او بعداً به اثبات برسد، آیا وی می‌تواند، به دلیل این که نماینده طرف معامله بوده است، از اجرای تعهدات ناشی از قرارداد سرباز زند؟ ظاهر ماده ۱۹۶ ق.م مفید این معنی است که نماینده در مورد فوق معاف از اجرای تعهد و مسؤولیت است. لیکن با توجه به اصل امنیت در معاملات و آزادی قراردادهای و ملاک ماده ۳۵۷ ق.ت و ماده ۶ ق.ب مصوب ۱۳۱۶ و نظر گروهی از فقهای امامیه (نجفی، محمدحسن، جواهرالکلام، ج ۲۷، ص ۴۴۰ - مامقانی، مناهاج‌المتقین، ص ۳۲۱ - جامع‌الشتات، چاپ سنگی، ص ۳۲۵) می‌توان گفت: ماده ۱۹۶ ق.م ناظر به روابط وکیل با موکل است و در رابطه وکیل با طرف دیگر معامله، وکیل ملتزم به قرارداد و مکلف به اجرای تعهدات ناشی از آن است و

(بابایی، ایرج، حقوق بیمه، چ ۹، ص ۵۲)

■ ۶۴- ماده ۱۹۶ ق.م:

کسی که معامله می‌کند آن معامله برای خود آن شخص محسوب است مگر اینکه در موقع عقد، خلاف آن را تصریح نماید یا بعد، خلاف آن ثابت شود مع ذلک ممکن است در ضمن معامله که شخص برای خود می‌کند تعهدی هم به نفع شخص ثالثی بنماید.

■ ۶۵- ماده ۳۵۷ ق.ت:

«حق‌العمل‌کار» کسی است که به اسم خود ولی به حساب دیگری (آمر) معاملاتی کرده و در مقابل حق‌العملی دریافت می‌دارد.

(ستوده تهرانی، حسن، حقوق تجارت، ج ۴، چ ۷، ص ۶۸)

■ ۶۲- اگر حق‌العمل‌کار مال‌التجاره را بیمه نکند به او ایرادی نمی‌توان گرفت؛ ولی اگر بدون دستور آمر مبادرت به بیمه نماید آیا می‌تواند حق بیمه را از آمر وصول کند یا خیر، بنابراین در مورد بیمه بهتر است، حق‌العمل‌کار قبل از اقدام به بیمه از آمر دستور صریح بخواهد. (ستوده تهرانی، حسن، حقوق تجارت، ج ۴، چ ۷، صص ۶۹-۶۸)

■ ۶۳- چنانچه طرف قرارداد، سمت نمایندگی خود را از بیمه‌گر مخفی نماید، به نظر می‌رسد قرارداد بیمه برای خود او منعقد شده و خودش متعهد پرداخت حق بیمه خواهد بود.

ماده ۷- طلبکار می‌تواند مالی را که در نزد او وثیقه یا رهن است بیمه دهد؛ در این صورت هرگاه حادثه‌ای نسبت به مال مزبور رخ دهد، از خساراتی که بیمه‌گر باید بپردازد تا میزان آنچه را که بیمه‌گذار در تاریخ وقوع حادثه طلبکار است به شخص او و بقیه به صاحب مال تعلق خواهد گرفت.

بیمه مال در وثیقه و رهن

■ ۶۶- افراد مختلفی که دارای نفع بیمه‌ای نسبت به یک مال یا فعالیت هستند، هر یک می‌توانند برای مدت و موضوع واحد و در مقابل ریسک مشابه، بیمه جداگانه‌ای اخذ نمایند. به این نحو ممکن است برای اموال یا فعالیت واحد، بیمه‌های متعددی اخذ

شود، امری که در عمل بسیار مورد دارد و ق.ب نیز به جواز آن تصریح نموده است. در این موارد، به لحاظ تعدد ذینفع، که هر یک تا سقف خسارت وارده به خود از بیمه‌گر غرامت دریافت می‌نمایند، موجبی برای افزایش دارایی نخواهد بود. ماده